

Теми наукових розробок відповідають актуальним проблемам розвитку військово-технічної науки, військової географії, військової економіки, військового перекладу, психології та інформаційної безпеки, навчання та виховання військовослужбовців і спрямовані на їх розв'язання.

Загальний зміст вісника надає можливість зрозуміти основні напрямки творчих пошуків, проблеми розбудови Збройних Сил України, інтереси науково-педагогічних працівників, молодих учених, здобувачів і ад'юнктів.

Темы научных разработок отвечают актуальным проблемам развития военно-технической науки, военной географии, военной экономики, военного перевода, психологии и информационной безопасности, обучения и воспитания военнослужащих и направлены на их решение.

Общее содержание вестника представляет возможность понять основные направления творческих поисков, проблем развития Вооруженных Сил Украины, интересы научно-педагогических работников, молодых ученых, соискателей и адъюнктов.

The topics of research are urged by and aimed at solving current problems of development of the military and technical science, military geography, military economics, military translation, psychology and informational security, raining and education of servicemen.

The content of the Herald provides an opportunity to become aware of basic areas of creative research, the problem of construction of the Armed Forces of Ukraine, points of interest of scientists and teachers, young scholars, associate researchers and postgraduate students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	В.В. Балабін, канд. філол. наук, проф.
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	В.І. Алещенко, д-р психол. наук, ст. наук. співроб.; Л.Ф. Бурлачук, д-р психол. наук, проф.; І.В. Данилюк, д-р психол. наук, проф.; А.Б. Коваленко, д-р психол. наук, проф.; І.О. Ольховой, канд. геогр. наук, доц. (заступник відповідального редактора); О.Д. Сафін, д-р психол. наук, проф. (відповідальний за напрям: психологія); О.І. Сторубльов, канд. техн. наук, доц. (відповідальний секретар); Ю.М. Швалб, д-р психол. наук, проф.
Адреса редколегії	03689, Київ, вул. Ломоносова, 81, Військовий інститут; ☎ (38044) 521 32 89; тел./факс (38044) 521 32 92; www.mil.univ.kiev.ua
Затверджено	Вченою радою Військового інституту 24.09.2015 року (протокол № 4)
Зареєстровано	Міністерством юстиції України. Свідоцтво про Державну реєстрацію КВ № 17617-6467Р від 29.03.11
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, б-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 3172, 239 3222; факс 239 3128

ЗМІСТ

ПСИХОЛОГІЯ

Гаврюшенко В.В. Вплив ціннісно-мотиваційної сфери на практичне мислення майбутнього військового керівника (експериментальна складова).....	5
Іванова Н.Г. Концептуальні засади дослідження психологічних основ професійної підготовки фахівців	10
Колісник О.Л. Психологічний аналіз стану дослідженості проблеми дезінформації у міжособистісному спілкуванні	13
Корніяка О.М. Психологічний супровід професійного самоздійснення викладача вищої школи.....	18
Крилова-Грек Ю.М. Психолінгвістичні аспекти політичного дискурсу	22
Кузьменко М.Д. Вдосконалення алгоритму психологічної діагностики професійної придатності військовослужбовця через застосування "теорії латентної характеристики".....	24
Лефтеров В.О. Професійна підготовка фахівців екстремальних видів діяльності засобами психотренінгових технологій.....	28
Онщенко Н.В. Визначення та обґрунтування функціональних обов'язків, що покладаються на фахівця-психолога, в межах організації та надання екстреної психологічної допомоги в осередку надзвичайної ситуації.....	31
Приходько І.І. Психологічні особливості службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України при проведенні Антитерористичної операції.....	35
Сірий А.В. Мотивації військово-професійної діяльності військовослужбовців за контрактом, її психологічна структура та методика дослідження.....	39
Тімченко О.В., Тітаренко Д.С. Особливості включення механізмів психологічного захисту у рятівників в ситуації екзистенційної загрози.....	43

СОДЕРЖАНИЕ

ПСИХОЛОГИЯ

Гаврюшенко В.В. Влияние ценностно-мотивационной сферы на практическое мышление будущего военного руководителя (экспериментальная составляющая).....	5
Иванова Н.Г. Концептуальные основы исследования психологических основ профессиональной подготовки специалистов.....	10
Колесник О.Л. Психологический анализ изученности проблемы дезинформации в межличностном общении.....	13
Корняяка А.Н. Психологическое сопровождение профессиональной самореализации преподавателя высшей школы.....	18
Крылова-Грек Ю.М. Психолингвистические аспекты политического дискурса.....	22
Кузьменко М.Д. Совершенствование алгоритма психологической диагностики профессиональной пригодности военнослужащего из-за применения "теории латентной характеристики".....	24
Лефтеров В.А. Профессиональная подготовка специалистов экстремальных видов деятельности средствами психотренинговых технологий.....	28
Онищенко Н.В. Определение и обоснование функциональных обязанностей, возлагаемых на специалиста-психолога, в пределах организации и оказания экстренной психологической помощи в очаге чрезвычайной ситуации.....	31
Приходько И.И. Психологические особенности служебно-боевой деятельности военнослужащих Национальной гвардии Украины при проведении Антитеррористической операции.....	35
Сирый А.В. Мотивации военно-профессиональной деятельности военнослужащих по контракту, ее психологическая структура и методика исследования.....	39
Тимченко А.В., Титаренко Д.С. Особенности включения механизмов психологической защиты у спасателей в ситуации экзистенциальной угрозы.....	43

CONTENTS

PSYCHOLOGY

Havriushenko V. Impact of axiological and motivational sphere on the practical thinking of a future military leader (experimental component)	5
Ivanova N. Conceptual principles of researching psychological basis of specialists' professional training	10
Kolisnyk O. Psychological analysis of the state of researched problem of desinformation within interpersonal communication	13
Korniika O. Psychological follow-up of the professional self-realization of a teacher of a higher educational establishment	18
Krylova-Hrek Y. Psycholinguistic aspects of political discourse	22
Kuzmenko M. Improvement of the algorithm of psychological diagnostics of professional aptitude of a military serviceman through application of the "theory of latent characteristics"	24
Lefterov V. Professional training of specialists in the field of extreme types of activities using psychotraining technologies	28
Onishchenko N. Definition and justification of functional responsibilities imposed on a specialists in psychology within the framework of organization and provision of emergency psychological aid in critical conditions	31
Prykhodko I. Psychological peculiarities of the service and military activities of servicemen of the National Guard of Ukraine during the conduct of the Antiterrorist operation	35
Siryi A. Motivation of military and professional activities of military servicemen on contract basis, its psychological structure and methodology	39
Timchenko O., Titarenko D. The peculiarities of the activation of psychological defense mechanisms of rescuers in situations posing threat to existence	43

няних практичних психологів з надання ЕПД постраждалому населенню та доведення його до широкого кола персоналу служби психологічного забезпечення ДСНС України.

Вважаємо, що всі зазначені питання могли б знайти відображення у вигляді пропозицій щодо їх регулювання, які б були об'єднані окремим нормативно-правовим документом (наказом чи інструкцією) щодо визначення порядку організації та надання ЕПД постраждалим внаслідок НС природного, техногенного або соціально-політичного походження.

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговує проблема визначення та відображення питань соціального захисту фахівців-психологів в нормативно-правових та законодавчих актах. Проводячи аналіз існуючих на сьогодні документів, що визначають роль та місце психолога при роботі з постраждалим населенням, ми не зустріли жодного згадування про те, яким чином забезпечуватиметься соціальний захист фахівця, як регулюватиметься процес його відновлення після виконання професійних завдань у надскладних умовах НС, чи передбачені програми щодо підвищення кваліфікації фахівця-психолога Служби порятунку та хто буде відповідати за матеріально-технічне забезпечення його діяльності з постраждалим контингентом (комплекція "валізи психолога").

ліфікації фахівця-психолога Служби порятунку та хто буде відповідати за матеріально-технічне забезпечення його діяльності з постраждалим контингентом (комплекція "валізи психолога").

Список використаних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України – від 02.10.2012 №5403-VI – редакція від 01.07.2013.
2. Конституція України [Текст] : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 року. – Х. : Одиссей, 2011. – 56 с. – (Закони України).
3. Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення службової діяльності аварійно-рятувальних служб [Текст] : Наказ МНС України від 23.02.2004 р. № 89 // МНС України. – К., 2004. – 44 с.
4. Про правові засади цивільного захисту [Текст] : Закон України від 24 червня 2004 року №1859-IV III (зі змінами та доповненнями станом на 17.05.2012 р.) // Відом. Верховної Ради України. – 2004. – 25 с.
5. Про створення позаштатних мобільних груп екстреної психологічної допомоги МНС [Текст] : наказ МНС України від 27.02.2008р. № 148 // МНС України. – Київ, 2008 р.
6. Тімченко О.В. Чи потрібні Україні фахівці з психології екстремальних ситуацій? [Текст] / Тімченко О.В., Христенко В.Є., Оніщенко Н.В. // Проблеми екстремальної та кризової психології: збірник наукових праць. – Харків : УЦЗУ, 2010. – Вип. 8. – С.154-162.

Надійшла до редколегії 10.07.15

Н. Оніщенко, д-р психол. наук, ст. науч. сотр.

Национальный университет гражданской защиты Украины, Харьков

ОПРЕДЕЛЕНИЕ И ОБОСНОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ОБЯЗАННОСТЕЙ, КОТОРЫЕ ВОЗЛАГАЮТСЯ НА СПЕЦИАЛИСТА-ПСИХОЛОГА, В РАМКАХ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ЭКСТРЕННОЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ В СРЕДЕ ЧРЕЗВЫЧАЙНОЙ СИТУАЦИИ

В статье приводятся результаты анализа современной нормативно-правовой базы, которая регулирует деятельность специалистов – психологов Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям, освещаются основные проблемы, которые препятствуют высокому уровню эффективности профессиональной деятельности экстремальных психологов, рассматриваются главные проблемные вопросы в этой отрасли, решение которых потребует отдельного внимания.

Ключевые слова: экстренная психологическая помощь; чрезвычайная ситуация; пострадавший; психолог Службы спасения.

N. Onishchenko, Doctor of Sciences in Psychology, Senior Scientific Researcher
National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

DEFINITION AND JUSTIFICATION OF FUNCTIONAL RESPONSIBILITIES IMPOSED ON A SPECIALISTS IN PSYCHOLOGY WITHIN THE FRAMEWORK OF ORGANIZATION AND PROVISION OF EMERGENCY PSYCHOLOGICAL AID UNDER CRITICAL CONDITIONS

This article sets forth the results of the analysis of the contemporary legal framework which governs the activities of specialists in psychology of the State Emergency Service of Ukraine. The paper highlights the main factors which hamper the high level of efficiency of professional activities of emergency psychologists and deals with the most problematic issues in this sphere, the solution of which calls for special attention.

Keywords: emergency psychological aid, emergency situation, victim, a psychologist with the Rescue Service.

УДК 159.9.072:355.33

І. Приходько, д-р психол. наук, ст. науч. співроб.
Національна академія Національної гвардії України, Харків

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Розкрито психологічні особливості службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України при проведенні антитерористичної операції. Надані практичні рекомендації для підвищення рівня морально-психологічного стану військовослужбовців, які беруть участь у проведенні антитерористичної операції, зниження безповоротних, санітарних та психогенних втрат.

Ключові слова: військовослужбовець, антитерористична операція, службово-бойова-діяльність, бойова психічна травма.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження психологічних особливостей службово-бойової діяльності (СБД) військовослужбовців Національної гвардії України (НГУ) під час проведення антитерористичної операції (АТО) обумовлена виникненням широкого кола різних ознак бойової психічної травми (БПТ) під час цієї діяльності та по її завершенню. Вони в абсолютній більшості спочатку проявляються лише на донозологіч-

ному рівні, коли суб'єктивно не відчуються як хвороба, не порушують соціальну адаптацію людини у звичайних умовах, але проявляються у специфічних негативних умовах життєдіяльності. Згодом дані зміни в учасників бойових дій можуть трансформуватися в "хронічні зміни особистості після переживання катастрофи" (дана рубрика представлена в міжнародній класифікації хвороб (МКБ-10)) або як окрема діагностична

категорія "посттравматичні стресові розлади" (ПТСР) в DSM-III (1980), які в останній час є предметом дослідження багатьох вчених у різних країнах [1, 3, 5-13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведені дослідження психологічних особливостей СБД військовослужбовців в екстремальних умовах показали, що незалежно від інтенсивності психоемоційних навантажень зміна структури психологічних характеристик людини, в основному, має негативний характер [3]. Їх результати показують, що тільки 25 % військовослужбовців, які беруть участь у збройних конфліктах і локальних війнах, адекватно реагують на бойову обстановку і спроможні вести активні бойові дії. В інших відбувається дезорганізація психічної діяльності, яка може призводити до розвитку різних патологічних реактивних станів: у 10-25% особового складу виникають гострі реактивні психози, у 35% – стійкі психічні порушення, які можуть зберігатися протягом усього життя, які розглядаються як посттравматичні стресові розлади (ПТСР) [3]. Якщо враховувати, що в психічних реакціях військовослужбовців на вплив психогенних факторів в екстремальних умовах відзначаються істотні розходження, що, насамперед, пов'язано з суб'єктивністю сприйняття подій, які відбуваються [5]. Так, в умовах психологічного стресу в одних виникає руховий ступор, в інших, навпаки, з'являється психомоторне збудження. Деякі сприймають те, що відбувається, як смертельну загрозу, інші відзначають усього лише певний елемент ризику. Коли враховувати, що характер психічних реакцій людини на вплив психогенних факторів залежить від психологічних особливостей особистості, то можна припустити, що й характер наслідків впливу факторів психотравмуючих ситуацій для конкретної людини багато в чому зумовлюватиметься її індивідуально-психологічними особливостями. Тому дослідження психологічних особливостей СБД військовослужбовців НГУ під час проведення АТО є надзвичайно актуальними для профілактики розвитку БПТ та ПТСР.

Мета статті – визначити психологічні особливості службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України під час проведення АТО для розроблення заходів профілактики виникнення та розвитку БПТ і ПТСР.

Викладення основного матеріалу дослідження. З метою стабілізації обстановки в Південно-Східному регіоні України, подолання терористичних загроз та збереження територіальної цілісності держави Указом Президента України від 14.04.2014 р. № 405 введено в дію рішення Ради національної безпеки та оборони України від 13.04.2014 р. "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичних загроз і збереження територіальної цілісності України", з підписанням якого фактично було розпочато проведення антитерористичної операції (АТО). Не відновившись фізично та психологічно після подій, які відбувалися з листопада 2013 р. до лютого 2014 р. (так званого "Євромайдану" або "Революції гідності"), військовослужбовці НГУ почали виконувати СБЗ в рамках проведення АТО, приймаючи безпосередню участь у бойових діях, що ще більше продовжило виснаження їх фізичних та психологічних ресурсів.

Основним способом ведення бойових дій військовослужбовцями НГУ під час проведення АТО були спеціальні військові дії, які проводилися високомобільними десантними військами, механізованими (танковими) з'єднаннями, частинами у взаємодії з НГУ та формуваннями інших силових структур. Їх змістом є ізоляційно-обмежувальні, розвідувально-пошукові, ударно-вогневі і рейдово-штурмові дії, які направлені на роз-

гром незаконних збройних формувань. Поява даного способу тактичних бойових дій була обумовлена тим, що під час проведення АТО традиційні види бою (наступ і оборона) вже не охоплювали весь спектр збройного протистояння з іррегулярними формуваннями противника. Ситуацію також ускладнювало те, що на різних етапах проведення АТО з боку супротивника вели бойові дії військовослужбовці штатних підрозділів та військових частин Збройних Сил Російської Федерації.

Проведене дослідження дозволило визначити, що психологічними особливостями ведення вищевказаних бойових дій військовослужбовцями НГУ є: великий ризик для життя та здоров'я особового складу у зв'язку з високою інтенсивністю бойових дій, фізична та психологічна небезпека для особистості військовослужбовців через негативну дію умов виконання службово-бойових завдань, оперативне прийняття вірних рішень та можлива кримінальна відповідальність за їх наслідки (наприклад, збитий ІЛ-76 під Луганськом, так званий "Іловайський котел", бойові дії під Дебальцево та ін.), раптовість та постійна зміна оперативної обстановки, ведення бойових дій у складних метеорологічних умовах та ін.

Характеризуючи військовослужбовців, які брали участь у бойових діях при проведенні АТО, необхідно відмітити, що, крім особового складу, який проходить військову службу за контрактом, до лав НГУ в останній час була призвана велика кількість осіб з резерву, а також мобілізованих. Ці дві категорії військовослужбовців призивалися через військові комісаріати областей, але поглиблене психологічне дослідження, яке перед призовом на військову службу за контрактом до НГУ є обов'язковою процедурою проведення у центрах психіатричної допомоги та професійного психофізіологічного відбору управлінь МВС в областях, не здійснювалося, а на медичних комісіях у кандидатів на службу виявлялися лише можливі психічні розлади лікарями-психіатрами. Тому на військову службу потрапили особи з ознаками особистісних особливостей донозологічного рівня, які визначаються терміном "акцентуації". Акцентуації особистості [2] та характеру [4] як категорії, які об'єднують психіатричні та медико-психологічні погляди в проблемі психічного здоров'я людини, розглядаються як крайні варіанти норми з посиленням, загостренням окремих рис і властивостей особистості, які часто є прихованими у звичайних умовах життєдіяльності. При потрапленні таких осіб з прихованими акцентуаціями в стресові умови, пов'язані з виконанням СБЗ в АТО, проявляється вибіркова уразливість до певних негативних психогенно обумовлених факторів та особливостей СБД при збереженні або навіть до підвищеної стійкості до дії інших. Посилення або послаблення окремих характерологічних рис призводить до підвищення або зниження фрустраційної толерантності в певних стресогенних ситуаціях, які виникають при виконанні СБЗ в умовах проведення АТО.

У зв'язку з даними обставинами з метою підвищення ефективності заходів морально-психологічного забезпечення та психологічного супроводу СБД військовослужбовців НГУ в умовах проведення АТО, а також вивчення морально-психологічного стану, виявлення психічних розладів у особового складу, надання екстреної психологічної допомоги за наказом Командувача НГУ від 10.06.2014 р. № 79 було створено групу з морально-психологічного супроводу СБД військовослужбовців НГУ в період проведення АТО. До складу цієї групи було залучено офіцера управління по роботі з особовим складом ГУ НГУ, офіцерів-психологів військових частин, залучених до виконання СБЗ в зоні проведення АТО,

співробітника науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводу СБД НГУ науково-дослідного центру (НДЦ) Національної академії НГУ, представників духовенства.

Для покращення ефективності роботи створеної групи психологічною службою НГУ спільно з НДЦ НА НГУ було розроблено та впроваджено у практичну діяльність систему психологічної роботи офіцерів-психологів НГУ (ропорядження Командувача НГУ від 23.07.2014 № 3/19/1-1720). Вона складається з системи заходів психологічної роботи, які виконуються на трьох етапах виконання СБЗ: підготовчий (перед відбуттям у район виконання СБЗ), безпосереднє виконання СБЗ, завершальний (після виконання СБЗ при поверненні у пункт постійної дислокації). На кожному з цих етапів на кожну посадову особу було покладено проведення певних заходів морально-психологічного супроводу СБД особового складу.

У заходах морально-психологічного супроводу СБД військовослужбовців НГУ під час проведення АТО безпосередню участь приймав особовий склад НДЦ НА НГУ. Під час проведеної роботи нами на першому етапі проведення АТО було виявлено наступні психологічні особливості при виконанні СБЗ:

➤ особовий склад важко долає психологічний бар'єр застосування зброї;

➤ встановлено тенденцію до значного збільшення кількості негативних психічних станів у військовослужбовців: гіперестезічні реакції (дратівливість, роздратованість, агресія), тривожно-боязливе збудження (панічні пошуки допомоги, дезорганізація поведінки та діяльності), внутрішня напруженість (настороженість, дискомфорт);

➤ виявлено випадки складних психосоматичних розладів, які потребували кваліфікації лікаря-психіатра та проведення експертизи психічного здоров'я;

➤ відзначено певні міжконфесійні проблеми, що пов'язані з особливостями релігії та особистісними якостями представників духовенства;

➤ нестача інформації та побутові проблеми (нестача військового спорядження), які є джерелом додаткової психотравматизації особового складу;

➤ значне психоемоційне виснаження (накопичення стресу) військовослужбовців, яке зумовлене тривалістю їх перебуванням в зоні АТО (особливо спеціальних підрозділів);

➤ погіршення групової взаємодії, яке викликане тривалим стресом та неоднаковим статусом військовослужбовців постійного складу, які проходять військову службу в НГУ за контрактом, резервістів та мобілізованих;

➤ неузгодженість рішень деяких командирів (суперечливість їх наказів), які призводять до дезорганізації дій підлеглих;

➤ недостатня психологічна і професійна підготовленість особового складу, мобілізованих до дій в бойових умовах;

➤ недостатній контроль за дотриманням графіку несення бойової служби (військовослужбовцям не вистачає часу на відпочинок, психічного і фізичного відновлення);

➤ недостатній контроль за психічним і фізичним станом військовослужбовців, які керують військовою технікою.

Крім вищеперерахованих, на другому етапі проведення АТО основними проблемами, які додатково негативно впливали на психіку військовослужбовців НГУ, були:

➤ перевищення строків перебування особовим складом при виконанні СБЗ в умовах АТО;

➤ невідповідність поставлених завдань наявним силам, засобам та військової техніки, сучасних засобів забезпечення ведення бойових дій, сучасних захищених засобів зв'язку, засобів особистого захисту та нераціональна витрата коштів на другорядне обладнання;

➤ невідповідність тилового забезпечення в умовах виконання завдань АТО (неякісна форма одягу та взуття, яка при використанні в бойових умовах швидко псується, неможливість регулярної доставки гарячого харчування в район виконання СБЗ);

➤ труднощі у взаємодії з місцевим населенням завдяки НІПВ російських ЗМІ. Відсутність українських ЗМІ в районі АТО;

➤ загибель командирів підрозділів та співслужбовців, тяжкі поранення військовослужбовців, які мали справжній авторитет серед особового складу;

➤ тривалий та перевищений термін проходження військової служби військовослужбовцями строкової служби та невизначеність термінів звільнення військовослужбовців з лав НГУ;

➤ відсутність можливості надання військовослужбовцям строкової служби, які відслужили встановлений термін, короткотривалих відпусток (5-10 діб) чи тривалих звільнень з місця розташування військової частини після повернення з виконання СБЗ в зоні АТО;

➤ відсутність довіри до представників інших силових структур (наприклад, до ДПСУ) та низький професійний рівень фахівців спеціальних служб, які проводять розвідувальні та оперативно-розшукові заходи з виявлення сепаратистів та їх прибічників серед населення;

➤ під час виконання спецоперацій відсутня взаємодія та надійний зв'язок з підрозділами НГУ, іншими військовими формуваннями, які спільно виконують СБЗ (розпізнавання "свій-чужий", несвоєчасне доведення оперативної обстановки та адекватне реагування на її зміни);

➤ підозра особового складу про неналежне збереження та можливий виток інформації щодо часу та порядку проведення спецоперацій, які призводять до людських втрат та поранень;

➤ безпідставна відмова деяких військовослужбовців виїжджати у складі підрозділів в район проведення АТО та відсутність адекватного реагування на ці випадки з боку командування військових частин.

У зв'язку з ускладненням оперативної обстановки, збільшенням обсягу та інтенсивності бойових дій на Сході України в серпні 2014 р. для зменшення негативного впливу БПТ, профілактики розвитку у особового складу ПТСР, а також для вдосконалення організації морально-психологічного забезпечення участі військових частин НГУ в проведенні заходів АТО видано наказ Командувача НГУ від 25.09.2014 р. № 303. Цим наказом було створено єдиний пункт психологічної допомоги, уточнено та розширено завдання для усіх суб'єктів морально-психологічного забезпечення СБД військовослужбовців, а також заходи психологічного супроводу СБД особового складу на другому та третьому етапах виконання СБЗ в умовах проведення АТО (надання екстреної психологічної допомоги, психологічна реабілітація та відновлення психічних та фізичних резервів у військовослужбовців НГУ).

Після повернення з зони проведення АТО нами було обстежено 194 військовослужбовця різних військових частин НГУ. За результатами групового психологічного тестування (за допомогою методики діагностики самооцінки тривожності Ч.Д. Спілбергера в адаптації Ю.П. Ханіна) у частини військовослужбовців було виявлено

високий рівень реактивної тривожності (в/ч Центрального ОТО: у 6% військовослужбовців за контрактом, 8% військовослужбовців строкової служби; в/ч Південного ОТО: у 20% офіцерів, 20% військовослужбовців за контрактом), що дозволяє зробити висновок про наявні ознаки бойової психічної травми. У решти військовослужбовців виявлено помірний та низький рівень реактивної тривожності (в/ч Центрального ОТО: помірний рівень у 100% офіцерів, 82% військовослужбовців за контрактом, 84% військовослужбовців строкової служби; у 8% військовослужбовців строкової служби – низький рівень; в/ч Південного ОТО: помірний рівень – у 80% офіцерів та 80% військовослужбовців за контрактом, 60% військовослужбовців строкової служби; у 40% військовослужбовців строкової служби – низький рівень). Отримані результати дозволяють прогнозувати, що військовослужбовці з помірним та низьким рівнем реактивної тривожності після відповідного відпочинку та відновлення фізичних та психічних резервів будуть спроможні виконувати СБЗ в умовах АТО у повному обсязі.

За результатами психологічного тестування (за допомогою опитувальника оцінки стану адаптації "ОСАДА", що розроблений С.І. Яковенко) у частині військовослужбовців також було виявлено низький рівень соціальної та особистісної адаптації до повсякденних умов СБД після повернення з зони АТО: в/ч Центрального ОТО – у 33% військовослужбовців за контрактом та у 21,6% військовослужбовців строкової служби; в/ч Південного ОТО – у 25% офіцерів та військовослужбовців за контрактом. Не проведення відповідних соціально-психологічних заходів з цієї категорії військовослужбовців може призвести до психічних розладів, виникнення аутоагресивної поведінки.

Таким чином, крім бойових та санітарних втрат, у найближчий час слід очікувати психогенні втрати, пов'язані з негативними психологічними чинниками. "Найнеприємнішим" в цій складній ситуації є те, що із закінченням бойових операцій негативні психологічні чинники не припиняють своєї дії і наслідки цих психогенних втрат у вигляді розвитку ПТСР можуть виникати протягом наступних років. І якщо під час АТО можна якось обґрунтувати ці втрати, то у мирний час буде зовсім інша відповідальність. Загально відомо, що військовослужбовці, які пережили бойовий стрес та бойову психічну травму і не отримали своєчасної кваліфікованої психологічної або навіть психіатричної допомоги, можуть вдаватися до суїцидів, алкоголізації, проявляти конфліктність у стосунках з військовим колективом, керівництвом і родиною, проявляти невмотивовану агресію та насильницькі дії, спричиняти нестатутні відносини (як наслідок, притягуватися не лише до дисциплінарної, але й до кримінальної відповідальності), втрачати віру у цінності своєї праці, недбало ставитися до виконання своїх службових обов'язків, звільнятися, тобто будуть обов'язково виникати розгорнуті різні ПТСР. Вже зараз про наміри продовжувати службу однозначно висловилися лише 75% офіцерів, в той час як після Помаранчевої революції ця цифра не знизилася менше, ніж до 95%.

Ці прояви ПТСР, бойового стресу досить широко описані у літературі і, крім того, набули певного поширення у свідомості населення завдяки фільмам про ветеранів Афганістану, В'єтнаму, Іраку й інших війн, вони стали однією з "улюблених" тем журналістів, особливо кримінальної хроніки, які можуть сформувати у населення установки на очікування неадекватної поведінки учасників бойових дій, побоювання їх, що не лише буде заважати психологічній реабілітації військовослу-

жбовців НГУ та інших військових формувань після АТО, але й вторинне негативно відіб'ється на іміджі тепер вже Національної гвардії України.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших досліджень. Для підвищення рівня морально-психологічного стану військовослужбовців, які беруть участь у проведенні АТО, зниження безповоротних, санітарних та психогенних втрат пропонуємо:

1. Дотримуватись та контролювати терміни перебування особового складу ВОРезів при виконанні СБЗ в умовах АТО (оптимальний термін перебування 25–30 діб). Вирішити питання щодо обов'язкового надання військовослужбовцям строкової служби короткотривалих відпусток для відновлення внутрішніх ресурсів. Врегулювати систему заохочень військовослужбовців всіх категорій за результатами виконання СБЗ при проведенні АТО. При формуванні ВОРезу для виконання СБЗ в АТО проводити ретельний відбір особового складу та приймати принципові рішення по тим військовослужбовцям, які безпідставно відмовляються від виконання СБЗ, аж до звільнення з лав НГУ.

2. Забезпечити особовий вклад ВОРезів сучасним якісним озброєнням, військовою технікою, одягом та взуттям та регулярним гарячим харчуванням. Покращити інформаційне забезпечення особового складу. Забезпечити трансляцію українських ЗМІ в районі АТО для населення. Налагодити взаємодію та надійний зв'язок з іншими підрозділами НГУ та підрозділами інших військових формувань, які спільно виконують СБЗ.

3. Впровадити у практичну діяльність офіцерів-психологів з'єднань та військових частин систему психологічної роботи з військовослужбовцями, які виконують СБЗ в районі АТО, з обов'язковим виконанням заходів на всіх етапах її проведення.

Список використаних джерел

1. Бодров В.А. Система психической регуляции стрессоустойчивости человека-оператора / В.А. Бодров, А.А. Обознов // Психологический журнал. – 2000. – Т. 21. – № 4. – С. 32-40.
2. Леонгард К. Акцентуированные личности. – К.: Вища школа, 1981. – 375 с.
3. Литвинцев С.В. Боевая психическая травма / С.В. Литвинцев, Е.В. Снедков, А.М. Резник. – М.: Медицина, 2005. – 431 с.
4. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. – Л.: Медицина, 1983. – 208 с.
5. Новиков В.С. Психофизиологическое обеспечение боевой деятельности военнослужащих / В.С. Новиков // Военно-медицинский журнал. – 1996. – № 4. – С. 37-40.
6. Новиков В.С. Психофизиологическое обоснование проблемы коррекции и реабилитации участвовавших в боевой деятельности военнослужащих / В.С. Новиков, А.А. Боченков, С.В. Чермянин // Военно-медицинский журнал. – 1997. – № 3. – С. 53-57.
7. Погодин Ю.И. Психофизиологическое обеспечение профессиональной деятельности военнослужащих / Ю.И. Погодин, В.С. Новиков, А.А. Боченков // Военно-медицинский журнал. – 1998. – № 11. – С. 27-36.
8. Пономаренко В.А. Психология личности и воздействие боевого стресса / В.А. Пономаренко // Военно-медицинский журнал. – 2004. – № 10. – С. 60-63.
9. Прикладна психологія службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку [Текст] : підручник / І.І. Приходько, І.І. Ліпатов, Л.Ф. Шестопалова та ін. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2012. – 336 с.
10. Приходько І.І. Психологічний супровід службово-бойової діяльності військовослужбовців Національної гвардії України в екстремальних умовах / І.І. Приходько, О.С. Колесніченко, Я.В. Мацегора та ін. // Честь і закон. – 2014. – № 3. – С. 68-74.
11. Ушаков І.Б. О профилактике психогенно обусловленных расстройств у военнослужащих / И.Б. Ушаков, В.И. Евдокимов, И.А. Белыева // Военно-медицинский журнал. – 2007. – № 2. – С. 49-52.
12. Шамрей В.К. Динамика личностных изменений у ветеранов локальных войн и вооруженных конфликтов / В.К. Шамрей, В.М. Лыткин // Военно-медицинский журнал. – 2006. – № 7. – С. 4-10.
13. Nash W.P. "The stressors of war" in combat stress injury: theory, research and management / ed. C.R. Figley and W.P. Nash. – New York: Routledge Press, 2007. – P. 11-31.

Надійшло до редколегії 05.06.15

И. Приходько, д-р психол. наук, ст. науч. сотр.
Национальная академия Национальной гвардии Украины, Харьков

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СЛУЖЕБНО-БОЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ АНТИТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ОПЕРАЦИИ

Раскрыты психологические особенности служебно-боевой деятельности военнослужащих Национальной гвардии Украины при проведении антитеррористической операции. Даны практические рекомендации для повышения уровня морально-психологического состояния военнослужащих, которые берут участие в проведении антитеррористической операции, снижения безвозвратных, санитарных и психогенных потерь.

Ключевые слова: военнослужащий, антитеррористическая операция, служебно-боевая деятельность, боевая психологическая травма.

I. Prykhodko, Doctor of Sciences in Psychology, Senior Scientific Researcher
National Academy of the National Guard of Ukraine, Kharkiv

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF THE SERVICE AND MILITARY ACTIVITIES OF SERVICEMEN OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE DURING THE CONDUCT OF THE ANTITERRORIST OPERATION

This article outlines the psychological peculiarities of the service and military activities of servicemen of the National Guard of Ukraine during the conduct of the antiterrorist operation. The paper offers practical recommendations for enhancing the moral and mental condition of servicemen involved in the antiterrorist operation, as well as the reduction of irretrievable, sanitary and psychogenic losses.

Key words: serviceman, antiterrorist operation, service and military activities, battle psychological trauma.

УДК 159.947.5:355.5

А. Сірий, канд. психол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МОТИВАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗА КОНТРАКТОМ, ЇЇ ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті аналізуються результати дослідження мотивації військово-професійної діяльності військовослужбовців за контрактом, на основі певних діагностичних методик визначені їх типи і рівні.

Ключові слова: мотивація, військово-професійна діяльність, військовослужбовці за контрактом.

Постановка проблеми. Проведення антитерористичної операції на сході нашої держави поставили на порядок денний проблему необхідності комплектування Збройних Сил України військовослужбовцями, що є вмотивованими до військово-професійної діяльності. Розв'язання цієї проблеми пов'язано з вирішенням багатьох завдань, одне з яких – це підготовка до військово-професійної діяльності військовослужбовців за контрактом.

На сьогодні в Україні існують певні прогалини в законодавстві щодо переходу до комплектування Збройних Сил України військовослужбовцями за контрактом. Разом з тим, на рівні Міністерства оборони України та держави розробляються нові підходи щодо комплектування Збройних Сил України військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом з урахуванням нових мотиваційних викликів сьогодення.

У сучасних умовах "гібридної" війни на сході нашої держави добір і підготовка військовослужбовців за контрактом здійснюється в складних соціальних, економічних, ідеологічних умовах та нової системи патріотичного виховання українського народу, ідеалах та ціннісних орієнтирах. Зазначені чинники позитивно впливають на ставлення військовослужбовців за контрактом до військової служби. У зв'язку з цим в комплексі чинників та умов, які надають можливості професійно підготувати військовослужбовця за контрактом, особливе місце посідає мотивація – чинник, який надає військово-професійній діяльності військовослужбовця спрямованість, вибірковість, осмисленість, динамічність та ефективність. Сьогодні добір кандидатів на військову службу за контрактом повинен базуватися не стільки на основі результатів вступних випробувань, скільки на основі діагностики рівня розвиненості їхньої мотиваційної сфери, сформованості інтересів до військової професії та усвідомлення її суспільного значення, професійної при-

датності до майбутнього військового фаху. Тому серед пріоритетних напрямів роботи з військовослужбовцями за контрактом є діагностика мотиваційної сфери особистості військовослужбовців за контрактом до служби в Збройних Силах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічний аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури, дисертаційних досліджень свідчить про певний рівень уваги українських військових психологів та педагогів до проблеми мотивації військовослужбовців. Так, окремі аспекти, що пов'язані з мотивацією курсантів, офіцерів, військовослужбовців строкової служби відображені в роботах українських військових педагогів та психологів – Г. Гайдукевича, Г. Гребенюка, М. Дорошенка, Л. Дунець, В. Клачка, М. Корольчука, П. Криворучка, І. Ліпатова, Е. Потапчука, І. Приходька, О. Сафіна, В. Ягупова та ін.

Що стосується військовослужбовців за контрактом, військово-професійна діяльність яких включена до професійної діяльності, проблема мотивації є майже недослідженою. Контент-аналіз наукової літератури показав, що у теоретичному відношенні проблема мотивації військовослужбовців за контрактом до служби в армії розроблена вкрай недостатньо, відсутні методики її оцінки та діагностики. До цього часу залишається недослідженою структура, зміст та рівні розвитку мотивації військово-професійної діяльності військовослужбовців за контрактом.

Незважаючи на існування досліджень по проблемі мотивації, на цей час відсутній інструментарій, достатній для більш точної діагностики особистісних характеристик і соціально-психологічних особливостей військовослужбовців за контрактом.

Тому **метою статті** є визначення й обґрунтування наукових методик, які дозволяють визначати зміст і психологічні особливості прояву мотивації військовослужбовців за контрактом.